

LIETUVIŲ KALBOTYROS KLAUSIMAI XXXVII (1997)
LEKSIKOGRAFIJOS IR LEKSIKOLOGIJOS PROBLEMOΣ

Gertrūda NAKTINIENĖ

**PIETŲ AUKŠTAIČIŲ IR RYTŲ AUKŠTAIČIŲ VILNIŠKIŲ
PRIEŽASTINIAI VEIKSMAŽODŽIAI ŽODYNUOSE**

1. Priežastinių ir parūpinamujų veiksmažodžių pateikimo akademiniame "Lietuviai kalbos žodyne" (toliau – LKŽ) sunkumai paskatino plačiau pasidomėti jų vartojimu pietų aukštaičių ir rytų aukštaičių vilniškių tarmėse. Ypač problemiški yra šių tarmių priesagų -(d)yt_i, -(d)int_i vediniai. Kai kurie iš jų nepamatuotai laikomi prežastiniai, pvz.: *užremdyti* Pls (LKŽ XI 427), ar net parūpinamaisiais, pvz.: *apleisdyti* Rod (LKŽ VII 243), *atsakýdyti* Grv (LKŽ XII 22), *nusm̄dyti* Grv, Rod (LKŽ XII 356–357), *priimdyti* Dv, Rod, Knv, Arm (LKŽ IV 66). Tad įdomu panagrinėti, kokių priežastinių (ir parūpinamujų?) veiksmažodžių yra pateikta "Lazūnų tarmės žodyne" (toliau – LzŽ) ir "Druskininkų tarmės žodyne" (toliau – DrskŽ), palyginti jų duomenis su LKŽ duomenimis bei įvairių autorių darbais. Išrinkti visi LzŽ ir DrskŽ pateikti veiksmažodžiai, turintys formaliuosius bei semantinius priežastinių (parūpinamujų) veiksmažodžių pozymius ir pamatinius žodžius, užfiksuos šiuose žodynuose ar "Lietuviai kalbos žodyne".

2. Priežastiniai veiksmažodžiai LzŽ ir DrskŽ, kitaip negu LKŽ, su pamatiniais žodžiais paprastai nesiejami. Kaip teigiama LzŽ įvade, gramatinėmis pažymomis veiksmažodžius žymėti atsisakyta, "nes daugelio jų charakteristika nesiskiria nuo lk." (LzŽ 11), o -dyti ir kai kurios kitos priesagos gali turėti ne vieną reikšmę, priklausančią nuo konteksto, todėl "be didesnio jų nagrinėjimo tokia charakteristika gali tik klaidinti" (LzŽ 11).

DrskŽ yra tik keli atsitiktiniai atvejai, kai priežastiniai veiksmažodžiai siejamai su pamatiniais žodžiais: a) keli priežastiniai veiksmažodžiai pažymėti gramatiniais sutrumpinimais, pvz., *migdýti* caus. migti (DrskŽ 210), b) kelis kartus pavartotos perifrazės "daryti, kad...", "versti (kā daryti)", pvz.: *šiugždyti*, -o, -é "daryti, kad šiugždėtū" (DrskŽ 377), (DŽ₂ – prž.), 2 *pūdyti*, *pūdzia*, -é "versti pūti" (DrskŽ 285), *plukdýti*, *plùkdo*, *plùkdé* 1. "mokyti, versti plaukti" (DrskŽ 274).

Ribojant žodynų apimtį buvo pasirinkti pateikimo būdai, kai žodžiai lyginami su bendrinės kalbos atitikmenimis, pateiktais DŽ₂, LzŽ aiškinama "kaip lk." (po žodžių, reikšme ir forma sutampa su DŽ₂) ir "kaip lk. 1" (po žodžių, kurių forma kuo nors skiriasi, bet pirmoji reikšmė sutampa su pateiktaja DŽ₂).

Panašiai elgiamasi ir DrskŽ. Siejant žodžius su DŽ₂ pateiktais atitikmenimis, vartojami šie nuorodų būdai: "kaip bk.", "kaip bk. reikšme", "kaip bk.

reikšmėmis”.

Kad veiksmažodis šiuose žodynuose laikomas priežastiniu, paprastai galima suvokti tik netiesioginiu būdu. Pvz.: *lipdýti*, *lipdo*, *lipdė* “kaip bk.” (DrskŽ 193) – plg. *lipdýti*, *lipdo*, *lipdė* 1. prž. 2 lipti 1 (DŽ₂ 372); *skandýti*, *skañdo*, *skañdė* “kaip bk. reikšmėmis” (DrskŽ 327) – plg. *skandinti*, -a, -o 1. prž. skęsti 1. (DŽ₂ 704). Tas pat pasakytina ir apie aiškinimą sinonimais, pvz., *mirkdýti*, -iña, -iño “šlapinti” (DrskŽ 212) – plg. *šlāpinti*, -a, -o “daryti šlapią” (DŽ₂ 817), t.y. “daryti kokį” yra įprastinė būdvardinės kilmės priežastinių veiksmažodžių perifrazė.

Tokie netikslūs reikšmių apibūdinimai, iliustracijos nepateikimas glauustumо sumetimais daro tarminės leksikos vaizdą neišsamų, o semantikos bei vartojimo tyrimą dažnai net neįmanomą. Ne visuomet pasiseka nustatyti, ar atitinka priežastinių veiksmažodžių ir jų pamatiniai žodžiai reikšmės, pamatinis žodis kartais net nepateikiamas.

3. Mažiausiai skirtumų nuo bk. turi pirminiai kito balsių kaitos laipsnio veiksmažodžiai, kurie nors ir nereguliariai žodynuose (DŽ, DŽ₂, DŽ₃, LKŽ) bei teorinėje literatūroje yra laikomi priežastiniai (Jablonskis 1957: 289; LKG II 25; Paulauskienė 1994: 286 – 287).

Kad jie ir šiuose tarminiuose žodynuose tokiais laikomi, galima tik spėti iš pateikimo, pvz., *plēsti*, -ia, -é “kaip lk. 1” (LzŽ 200) – plg., *plēsti*, -ia, -é prž. plysti. 1. “dréksti, lupti nuo paviršiaus” (DŽ₂ 573).

Formos skirtumas nuo bk. atitikmenų pasitaiko tik vienas kitas. Minėtinis veiksmažodis *gráuti*, -na, *gróvē* “versti” (LzŽ 84) šalia *griáuti*, *griūna*, *griūvo* (LzŽ 87), esam. l. III asm. variantas *kēla* šalia *kēlia* (DrskŽ 146).

LzŽ neužfiksuotos reikšmės, kuriomis būtų galima tiesiogiai sieti veiksmažodžius *džiáuti* (LzŽ 68), *tráukti* (LzŽ 269), *veřsti* (LzŽ 284) su veiksmažodžiais *džiūti* (LzŽ 68), *trúkti* (LzŽ 271), *viřsti* (LzŽ 288). Neaišku, ar tų reikšmių šioje šnekoje nėra, ar jos nebuvo užrašytos leksikos duomenų rinkėjų.

4. Gana gausus LzŽ yra priežastinių veiksmažodžių darybinis tipas -inti, -iña, -ino. Daugumas jų sutampa su atitinkamais bk. veiksmažodžiais, pvz.: *báltinti*, -iña, -ino “kaip lk.” (LzŽ 31): *báltas* (LzŽ 31), *bálти* (LzŽ 31); *rūginti*, -iña, -ino “kaip lk.” (LzŽ 225): *rūgti* (LzŽ 226) ir t.t.

Analogiškų priesagos -inti vedinių randama Dievėniškėse, pvz.: *reǐk'a pa-val'gínc'* (pavalgydinti) *vaikùs* (Lipskienė, Vidugiris 1967: 207).

Tarp DrskŽ pateiktų priežastinių veiksmažodžių ypatingu gausumu išsiskiria šio tipo potipis -yti, -iña, -ino.

Druskininkų šnekoje, kaip ir kitose pietų aukštaičių šnektose, priesagos -inti veiksmažodžiai yra perejė į priesagos -yti veiksmažodžius. Šių priesagų syravimai, nors ir nepakankamai ištirti, yra žinomi ir plačiau, pvz., *šlāpinti* || *šlāptyti* Ukmergė (LD 198).

Bendraties priesaga -yti tikriausiai bus atsiradusi dėl analogijos su naujomis būsimoji laiko formomis be n, kilusiomis dėl fonetinio in/s→y veikimo

(Endzelynės 1957: 181; LKG II 265).

Priesagos *-inti* Druskininkų šnektoje visai nėra, todėl DrskŽ šiu veiksmažodžių antraštėse iškeliamas bendratis su *-yti*. Elgiamasi priešingai negu LKŽ, kur kartu pateikiami daugelio tarmių ir šnektų faktai. Čia bendraties tos pačios šaknies variantai, kai esamojo ir būtojo kartinio laiko formos sutampa, patenka į vieną žodyno straipsnį. Bendraties priesaga *-yti* LKŽ nurodoma kaip priesagos *-inti* variantas, pvz.: *saūsinti* (*-yti*), *-ina*, *-ino* Drsk, Grv (LKŽ XII 217–218).

Iš šio potipio veiksmažodžių išsiskiria: a) kirčiavimo variantai, pvz.: *džiovysti*, *-ina*, *-ino* (DrskŽ 82), *ilsyti*, *-ina*, *-ino* “varginti” (DrskŽ 119), *juokýti*, *-ina*, *-ino* “kaip bk. reikšme” (DrskŽ 129); b) reikšmių variantai, pvz.: *nugeiбыти*, *-ina*, *-ino* “numarinti” (DrskŽ 97), *gývyti*, *-ina*, *-ino* “gaivinti” (DrskŽ 104), *grýnyti*, *-ina*, *-ino* “daryti neturtingą” (DrskŽ 113): plg. *grýninti*, *-a*, *-o* “daryti gryna” (DŽ₂ 187).

5. Palyginti su bendrine kalba priežastinių veiksmažodžių darybos tipas *-yti*, *-o*, *-é* pietų aukštaičių ir rytų aukštaičių vilniškių tarmėse yra retas. Pavyzdžių LzŽ ir DrskŽ randama tik vienas kitas, pvz.: *jùnkyti*, *-o*, *-é* 1. “atpratinti žjsti”, 2. “mokyti” (DrskŽ 127): *jùnkti* (DrskŽ 128), *gesýti*, *gëso*, *gësé* žr. gesinti (LzŽ 79).

6. Labai darus yra priesagos *-yti* varianto *-dyti* darybos potipis *-dyti*, *-o*, *-é*. Daugelis iš šio potipio veiksmažodžių yra tokie pat kaip bk., pvz.: 1) *gýdyti*, *-o*, *-é* “kaip lk.” (LzŽ 79): 1 *gýti* (LzŽ 81), *migdýti*, *mìgdo*, *mìgdé* “kaip lk.” (LzŽ 163): *mìgti* (LzŽ 163), *tildyti*, *-o*, *-é* “kaip lk.” (LzŽ 267): *tilti* (LzŽ 267) ir t.t.; 2) *klupdýti*, *klùpdo*, *klùpdé* “kaip bk.” (DrskŽ 159): *klùpti* (DrskŽ 159), *tupdýti*, *tùpdo*, *tùpdé* 1. “daryti, kad tupétu” (DrskŽ 422): *tupéti* (DrskŽ 422); *želdýti*, *-o*, *-é* 1. “daryti, kad želtu” (DrskŽ 474): *žélti* (DrskŽ 474) ir t.t.

Druskininkų šnektoje pastebėta *o*-kamieno veiksmažodžių perėjimo į *ja*-kamieną atvejų, pvz.: *gìrdžia* (DrskŽ 102) “girdo”, *mìgdžia* (DrskŽ 210) “migdo”, *pùdžia* (DrskŽ 285) “pudo” ir t. t. Šios priesagos *o*-kamieno formų perėjimą į *ja*-kamieną Gervėčių šnektoje yra aprašiusi J. Kardelytė, pvz.: *gírdz'a* ~ *gìrdžia* “girdo”, *ròdz'a* ~ rodžia “rodo”, *unšíldz'a* ~ anšildžia “išildo” (GrvT 82–83).

Z. Zinkevičiaus duomenimis, priežastinių *-d* priesagos veiksmažodžių *ja*-kamieno formos pastebėtos daugelyje rytų aukštaičių šnektų. “Svyravimui pradžią bus davės vienodas būtasis laikas, plg. *gýdo*, *gýdé* ir *snaudžia*, *snaude*” (LD 344).

7. Nedaug rasta *-dyti*, *-dina*, *-dino* darybos potipio priežastinių veiksmažodžių (jų esamojo ir būtojo kartinio laiko formos žodynuose paprastai pateikiamos be *-d*), pvz.: *šokdýti*, *-ina*, *-ino* 1. “daryti, kad šoktų” (DrskŽ 383), *trukdýti*, *-ina*, *-ino* 1. “gaišinti laiką, kliudyti” (DrskŽ 420) ir t.t.

8. Tiki du žodžiai LzŽ rasti su formomis *-yti*, *-ija*, *-ijo* – *báltyti*, *-ija*, *-ijo* (LzŽ 31): *báltas*, *bálti* (LzŽ 31) ir slaviškos šaknies *čýstyti*, *-ija*, *-ijo* “valyti” (LzŽ 48) – yra visai netipiški šios sistemos dariniai.

9. Abiejų – Druskininkų ir Lazūnų – šnektų priežastiniams veiksmažodžiams

būdingas variantišumas.

LzŽ pasitaiko variantų tarp *-inti*, *-ina*, *-ino* ir *-(d)ytī*, *-o*, *-é* veiksmažodžių, pvz.: *gesýti*, *gēso*, *gēsé* žr. gesinti (LzŽ 79); *gesinti*, *-̄na*, *-̄no* (rt.) "kaip lk." (LzŽ 79), *pirkdýti*, *pīkdō* (*pīkrdžia*), *pīkdē* žr. pirkdinti (LzŽ 195); *pīkrdinti*, *-̄na*, *-̄no* "pirkti" (LzŽ 195), *sáldytī*, *-o*, *-é* žr. saldinti (LzŽ 228); *sáldinti*, *-̄na*, *-̄no* "kaip lk." (LzŽ 228).

Variantai *-(d)ytī*, *-o*, *-é* visai pamatuotai nurodomi į *-inti*, *-ina*, *-ino* kaip pagrindinius: pastarieji yra patys dažniausi iš visų LzŽ užfiksuotų priežastinių veiksmažodžių.

Druskininkų šnektoje kaip ir kitose pietų aukštaičių šnektose, šie darybos tipai ir potipiai yra dar labiau sumišę ir gausūs gretiminių variantų. Kadangi varijuoja dažniausiai esamojo ir būtojo kartinio laiko formos, tai jos paprastai pateikiamas tame pačiame straipsnyje, pvz.: *gýdyti*, *gýdžia* (*-ina*, *-ino*), *-é* (*-ino*) "kaip bk. reikšme" (DrskŽ 99), *gírdytī*, *gírdžia* (*-ina*), *-é* (*-ino*) 1. "kaip bk. reikšme" (DrskŽ 102), *migdýti*, *-̄na* (*migdžia*), *-̄no* (*migdē*) (DrskŽ 210), *žúdyti*, *-̄na* (*-o*), *-̄no* (*-é*) žr. žudyti (DrskŽ 484): *žudýti*, *žùdo*, *žùdē* (nj.?) "kaip bk." (DrskŽ 484) ir t.t.

Toks mišimas, kai vietoj *a*-kamieno formų vartojamos formos su *-ina* ir atvirkščiai, yra gana plačiai paplitęs pietų aukštaičių šnektose. Z. Zinkevičiaus nuomone, "mišimui pradžią galėjo duoti bendratis, kuri plačiai svyruoja tarp formų su *-ytī* ir *-inti*" (LD 344).

Tad fonetinis dėsnis, pakeitęs būsimojo laiko formą, privertė pakisti bendratį, o šis pakitimas sumaišė darybinius priežastinių veiksmažodžių tipus. Vienodas būtasis laikas, sukélęs *ja*-kamieno veržimąsi į *a*-kamieno esamajį laiką, dar labiau pagausino variantų.

10. Priesagų *-(d)ytī*, *-(d)inti* vediniai pietų aukštaičių ir rytų aukštaičių vilniškių tarmėse kaip ir bk. (plg. LKG II 262), tik dažniau, gali reikšti ne tik kauzatyvą, bet ir a) paprastą (dažniausiai neapibrėžtos trukmės) veiksmą, pvz., *audýti*, *aūdo*, *aūdē* "auti(s)" (LzŽ 26), b) su garsu susijusį pasikartojančių ar tēstinių veiksmą, pvz., *knibždýti*, *knibždo*, *knibždē* "brazdēti" (DrskŽ 160). c) pasikartojančių neapibrėžtos trukmės veiksmą (iteratyvumą duratyvumą), pvz., *vesdýti*, *vēsdo*, *vēsdē* žr. vesdinėti (LzŽ 285).

LzŽ sudarytojų teigimu, iteratyviniai duratyviniai *-dyti*, *-inti* veiksmažodžiai Lazūnų šnektoje yra gana paplitę (LzŽ 8).

Apie duratyvinius *-d-* vedinius Dievėniškių, Gervėčių, Lazūnų, Zietelos šnektose rašė jau P. Arumaa (Arumaa 1930: 57–58, 63, 68, 78). Ródūnios ir Lazūnų šnektose konstatuotas priesagos *-dyti* vartojimas vietoje arba greta *-(d)inéti* tomis pačiomis reikšmėmis (Vidugiris 1961: 224, 227). Analizuotas iteratyvinių priesagų *-dyti*, *-(d)iné(dy)ti* vartojimas Gervėčių šnektoje (GrvT 77, 82–83).

Žodynuose neretai pasitaikantis leksinis aiškinimas rodo tai, kad vis dėlto ne visuomet galima tiksliai nusakyti veiksmažodžio pavartojimo konkretiame sakinyje pobūdį. Pvz.: *imdýti*, *im̄do*, *im̄dē*, "imti, iminėti" (LzŽ 92), *sukdýti*,

sùkdo, sùkdé “sukti, kraipyti” (DrskŽ 355).

Panašus reiškinys konstatuotas aprašant Ramaškonių, Zietelos šnektas. Priesagos *-dyti* veiksmažodžiai šiose šnektose veiksmo pasikartojimo gali ir ne-reikšti (Šukys 1960: 183; Vidugiris 1961: 223–225). Dievėniškių šnekoje priesaga *-dyti* “gali reikšti tiek kartotinį (dažnai per tam tikrą laiko tarpą besikartojanti), tiek vientisinį išplėstą veiksmą, jo trukmę (Lipskienė, Vidugiris 1967: 206).

Šių veiksmažodžių bei bk. ir kitų tarmių priežastinių ir parūpinamujų veiksmažodžių a) forma, b) sakinių sandara, dažnokai ir jų elementų semantinė dermė būna panašūs. Pvz.: *pīkdinti, -ina, -ino* 1. cur. pirkti 1: *Dirbysiū žagrele, pirkdysiū jautukus, kaldysiū noragēlius* Klp (LKŽ IX 1089) – 2. “pirkti”: *Landžioja vaikai po tvoras, kelimes palupa, rubašką palupa, ir tu pīkdin' vēl Lz* – (LKŽ IX 1089); *nurēgdinti* cur. nurengti 1: *Bloko raštvedys juos nurengdino* B. Sruog (LKŽ XI 445) – *nurengdýti* “nurengti”: *Paporino, kap ragana seselę pagriové ir nurengdē Žrm* (LKŽ XI 445).

Pateikiant šių reikšmių vartojimo atvejus pasitaiko leksikografinės traktuotės netikslumą. Jokiais pavyzdžiais neparemtas sutrumpinimo cur. prirašymas prie veiksmažodžio *rengdýti* lizdo, kurio visi priešdėliniai veiksmažodžiai teisingai aiškinami nepriesaginiaiši bk. atitikmenimis (LKŽ XI 445). Neturėjo būti laikomas parūpinamuojų veiksmažodis *nusémdytí*, pvz.: *Pastačiau per dideli sagoną, vandenio daug – nusemdžiaū kiek* Rod (LKŽ XII 356–357).

Nelaikytinas priežastiniu veiksmažodis *užremdýti* caus. užremti 1: *Užremdom duris ir eisim gult* Pls (LKŽ XI 427). Tai greičiausiai yra iteratyvinės duratyvinės reikšmės pavyzdys.

Parūpinamujų veiksmažodžių, atitinkančių visus jų skyrimo kriterijus (kaip bk. *áusdinti, káldinti, siúdinti*), nerasta ir tarminiuose žodynuose LzŽ, DrskŽ. Du sutrumpinimo cur. vartojimo atvejai DrskŽ yra atsitiktiniai: *mirkýti, -ina, -ino* cur. mirkti 1. “laikyti įmerkus”, 2. “lieti vandeniu” (DrskŽ 212); *myždýti, myždo, myždē* cur. myžti (DrskŽ 213). Abiejų pamatiniai veiksmažodžiai yra intranzityviniai, o sakinių gilioji struktūra neatitinka sudėtingos sakinių su parūpinamaisiais veiksmažodžiais struktūros [(subjektas iniciatorius + jo kuruojantis veiksmas) → (subjektas veiksmo atlikėjas ar tarpininkas + konkretus jo veiksmas) → (objektas + jo būsenos kitimas ar veiksmas)]. Veiksmažodžio *dirbdýti, dirbdo, dirbdé* “kaip bk. reikšme”: *pridí.rbd'(i)e patagrāpiju, i turé's'u pak'i mirs'ù* (DrskŽ 68) panašumas į *dirbdinti, -a, -o* prp. dirbt 2 (DŽ, 122) téra išorinis.

Kiek mažiau leksikografinės traktuotės problemų sudaro tie atvejai, kai minetųjų tarmių priesagų *-(d)ytí, -(d)inti* veiksmažodžiai turi kitas leksines reikšmes. Pvz.: *nutvódyti* “nuplūkti”: [*Linų galvutes*] kultuve tvoja ir nutvódo Grv (LKŽ XVII 329) – *nutvódinti* cur. nutvoti 1: *Rykštémis nutvodina* S. Dauk (LKŽ XVII 329).

Tačiau ir čia gali pasitaikyti vienas kitas netikslumas. Neturėjo būti sutrum-

pinimo cur. prie leksiškai pakitusių reikšmių veiksmažodžio *priimdyti* cur. priimti. 1. "paimti sau ar pas save": *Viedma vaiką priimdė savo globon* (ps.) Dv [...], 2. "pavaišinti": *Svečius priimdė ir pyragu, ir noragu* Rod [...], 3. refl. "dėtis į galvą; atsiminti": *Ką kas sako, aš ir prisūmdau* Arm (LKŽ IV 66). Šiuos vartojimo pavyzdžius galime palyginti su tikru parūpinamuoju veiksmažodžiu *nuiimdinti* cur. *nuiimti* I: *Vyresnybę nuiimdino stogą* M. Valanč (LKŽ IV 66). Neturėt būti sutrumpinimo cur. *Iéisdyti* lizdo antraštėje, nes ne visų jo priešdėliniu veiksmažodžių iliustraciniai pavyzdžiai traktuotini vienodai. Galima diskutuoti, parūpinamuoju ar priežastiniu laikytinas veiksmažodis *jléisdyti* sakinyje *Aš jleisdyčiau šviesią saulelę* KlvD 115 (LKŽ VII 243). Tačiau Gervėčių, Pelesős, Ródūnios duomenys kuratyvumo nerodo, pvz.: *Išgaląstą peilį sulėisdė pē diržą, kad aštresnis būt Grv* (LKŽ VII 244).

11. Pietų aukštaičių ir rytų aukštaičių vilniškių -(*d*)*yti*, -(*d*)*inti* priesagų vartojimo ypatybės liudija seniai žinomą 1) priežastinių (kauzatyvinių), parūpinamųjų (kuratyvinių) ir 2) dažninių (iteratyvinių), kartotinių (frekventatyvinių), tēstinių (duratyvinių) reikšmių artumą.

Kauzatyvinių veiksmažodžių kilmės iš iteratyvinių hipotezę (Delbrück 1897: 119) laikė galima ir B. Serebrennikovas, remdamasis dažnai pasitaikančiu šių priesagų ir jų reikšmių artumu (Serebrennikov 1974: 175–176). Atitinkami ide. kalbų vediniai vadinami iteratyvais-kauzatyvais (Meje 1951: 191). Analizuojant lietuvių kalbos iteratyvus-kauzatyvus, nustatytas vedinių reikšmės priklausymas nuo pamatinio žodžio reikšmės. "Jei pamatinis žodis reiškia aktyvų į objektą nukreiptą veiksmą, tai vediniai – arba iteratyvai (kartotinė reikšmė dažnai gerokai išblukusi), arba kuratyvai. Jei pamatinis žodis reiškia judėjimą ar kokį kitą savaiminį procesą, tai jo vediniai turi priežastinę reikšmę" (Kaukienė 1994: 204).

Šis ryšys pastebimas ir latvių kalbos veiksmažodžių su priesaga *-inā-* (giminės lietuvių kalbos tarmių priesagai *-inot*) vartojimo atvejais. Latvių kalboje priesagos *-inā-* veiksmažodžiai, kartais turintys ir formantą *-d-*, nors paprastai reiškia kauzatyvumą, gali turėti ir a) iteratyvumo atspalvį, pvz.: *grabināt* "barbenti, brazdenti, krebždenti", *skubināt* "skatinti, raginti, varyti, ginti" ar b) iteratyvinę reikšmę, pvz.: *luncināt* (asti) "vizginti (uodega)", *purināt* "purti, kratyti; purenti". Tokie veiksmažodžiai kaip *audināt*, *šūdināt* reiškia arba tēstinių veiksmą (ilgstošu procesu) arba tą patį kaip ir jų pamatiniai veiksmažodžiai *aust*, *šūt* (MLLVG 339).

Pietų aukštaičių ir rytų aukštaičių vilniškių tarmėse išryškėja šių priesagų reikšmėms bendra ypatybė – veiksmo t e s t i n u m a s (duratyvumas). Visos aptariamos veiksmažodžių reikšmės 1) iteratyvinės, frekventatyvinės, duratyvinės ir 2) kauzatyvinės, kuratyvinės turi bendarą i l g e s n ē s t r u k m ē s požymį. Jos išreiškia veiksmus, sudėtingesnius laiko atžvilgiu negu pamatiniai veiksmažodžių veiksmai.

Šiose šnektose gausiai vartojama priesaga -(*d*)*inēti*, reiškianti dažninius,

kartotinius, tēstinius veiksmus, dažnai turi eigos veikslo reikšmę, panašiai kaip slavų kalbose (Vidugiris 1961: 228–229). Gali būti, kad slavų kalbų kaimynystė palaikė taip pat ir priesagos *-dyti* (*-dinti*) veiksmo tēstinumo reikšmę. Kad ir kokios būtų šio reiškinio priežastys, tokie veiksmažodžiai kaip *atsakýdyti*, *nuseñdyti*, *priimdyti*, *uzremdyti* ir kt., atrodytų, panašūs į parūpinamuosius veiksmažodžius, tereiškia ilgiau trunkantį pamatiniu žodžiu pasakomą veiksmą. Ši priesaga nebuvo pritaikyta dar sudėtingesnei situacijai reikšti. Jos vediniai netapo parūpinamaisiais veiksmažodžiais, suponuojančiais subjekto tarpininko (atlikėjo) buvimą giliajame, kartais ir paviršiniame, saknio lygmenyje. Plg.: *atnešdinti* 1. cur. atnešti 1: *Plaučiūns daug ... ragaišių per tarnus atnešdino kūmams* K. Donel (LKŽ VIII 702); *Baltazaras atnešdino aukso ir sidabro indus* I (LKŽ VIII 702). – *atnešdyti* 1. “atnešti”: *Tu, sūneli, prauskis – aš tau čia valgytie atnešdysis* Aru 11 (Grv) (LKŽ VIII 703).

12. Išvados.

12.1. Pietų aukštaičių ir rytų aukštaičių vilniškių priežastiniai veiksmažodžiai žodynuose pateikiami ne visuomet tinkamai. Nepakankamai tikslūs reikšmių ir gramatinės leksinės grupės apibūdinimai. Iliustracinių sakinių stygius daro tarminės leksikos vaizdą neišsamų, sunkina semantikos bei vartojimo tyrimą.

12.2. Daugiau duomenų tarminiuose žodynuose galima rasti formos tyrinėjimams.

Panašiausi į bk. atitikmenis yra pirminiai kito balsių kaitos laipsnio priežastiniai veiksmažodžiai.

Yra priesaginių veiksmažodžių vartojimo skirtumų. Lazūnų šnektoje gausiausias yra darybinis priežastinių veiksmažodžių *-(d)inti*, *-ina*, *-ino* tipas, Druskininkų šnektoje – *-(d)ytì*, *-o*, *-é* tipas. Bendraties priesagos *-inti* Druskininkų šnektoje visai nėra. Pietų aukštaičių priesaga *-ytì*, atsiradusi dėl analogijos su naujomis būsimojo laiko formomis be *n*, sukėlė darybinių tipų mišimą. Esame jame laike dėl analogijos su būsimojo laiko formomis atsirado *o*-kamieno perėjimo į *ja*-kamieną atvejų. Šios priežastys sąlygojo variantų gausumą.

12.3. Priesagų *-(d)ytì*, *-(d)inti* vediniai šiose tarmėse gali reikšti ne tik kauzatyvumą, bet ir paprastą (ppr. tēstinių) veiksmą ar iteratyvumą duratyvumą. Dažnokai šių priesagų veiksmažodžiai turi kitokias leksines reikšmes negu bk. Leksikografinės traktuotės netikslumai paaiškinami klaidinančiu iteratyvinių duratyvinių ir parūpinamųjų veiksmažodžių formos bei sintaksinės aplinkos panašumu. Visas šių priesagų vediniai reikšmes 1) iteratyvines, frekventatyvinės, duratyvines ir 2) kauzatyvines, kuratyvines jungia bendras i l g e s n ē s t r u k m ē s požymis.

Pietų aukštaičių ir rytų aukštaičių vilniškių tarmėse šios priesagos parūpinamosios reikšmės neigijo. Tad lingvistinės geografijos faktų žinojimas gali padėti saugotis leksikografinės traktuotės klaidą.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- A r u m a a P. 1930: *Litauische Mundartliche Texte aus der Wilnaer Gegend*, Dorpat: Postimees.
- D e l b r ü c k B. 1897: *Vergleichende Syntax der indogermanischen Sprachen* 1, Strassburg.
- DrskŽ – Naktiniénė G., Paulauskienė A., Vitkauskas V. *Druskininkų tarmės žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1988.
- DŽ₂ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius: Mintis, 1972.
- E n d z e l y n a s J. 1957: *Balų kalbų garsai ir formos*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- GrvT– K a r d e l y tė J. *Gervėčių tarmė*, Vilnius: Mintis, 1975.
- J a b l o n s k i s J. 1957: *Rinktiniai raštai* 1, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- K a u k i e n ė A. 1994: *Lietuvių kalbos veiksmažodžio istorija* 1, Klaipėda.
- LD – Z i n k e v i č i u s Z. *Lietuvių dialektologija*, Vilnius: Mintis, 1966.
- L i p s k i e n ė J., V i d u g i r i s A. 1967: Dieveniškių tarmė. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 9, 183–222.
- LKG II – *Lietuvių kalbos gramatika* 2, Vilnius: Mintis, 1971.
- LKŽ III–XVII – *Lietuvių kalbos žodynas* 3–6, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidyka, 1956, 1957, 1962; 7–9: Mintis, 1966, 1970, 1973; 10–15: Mokslas, 1976, 1978, 1981, 1984, 1986, 1991; 16–17: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1995, 1996.
- LzŽ – P e t r a u s k a s J., V i d u g i r i s A. *Lazūnų tarmės žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1985.
- M e j e A. 1951: *Obščeslavianskij jazyk*, Moskva: Izdatel'stvo Inostrannoj literatury.
- MLLVG – *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika* 1, Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1959.
- P a u l a u s k i e n ė A. 1994: *Lietuvių kalbos morfologija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- S e r e b r e n n i k o v B. 1974: *Verojatnostnyje obosnovanija v komparativistike*, Moskva: Nauka.
- Š u k y s J. 1960: Būdingesnės Ramaškoniu tarmės ypatybės. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 3, 177–189.
- V i d u g i r i s A. 1961: Veiksmažodžiai su priesagomis *-inéti* ir *-dinéti* Zietelos tarmėje. – *Lietuvos TSR MA Darbai*, Serija A, 2 (11), 219–231.

THE SOUTHERN AUKŠTAITISH AND EASTERN AUKŠTAITISH VILNIUS SUBDIALECT CAUSATIVE VERBS FOUND IN DICTIONARIES

Summary

It is not always that Southern Aukštaitish and Eastern Aukštaitish Vilnius subdialect causative verbs are properly presented in dictionaries. The descriptions of their meanings and separate grammatical-lexical groups lack precision, the illustrative materials are not sufficient, which does not allow to form an exhaustive picture of dialectal vocabulary and makes investigation into its semantics and usage more difficult. In the Lazūnai subdialect the formative type of causative verbs *-(d)inti*, *-ina*, *-ino* is most numerous e.g. *rūginti*, *-ina*, *-ino* (LzŽ 225), in the Druskininkai subdialect it is *-(d)yti*, *-o*, *-é* type e.g. *skandýti*, *skañdo*, *skañdé* (DrskŽ 327). The Druskininkai subdialect does not have the infinitive suffix *-inti*. The Southern Aukštaitish suffix *-yti*, which found its way into the dialect by analogy with new forms of the future tense

without 'n', caused word-formation type mixing. Cases of the *o*-stem change into the *ja*-stem in the present tense, by analogy with future tense forms, have been observed, all this giving rise to abundance of variants, e.g. *gýdyti*, *gýdžia* (-*ina*, -*o*), -é (-*ino*) (DrskŽ 99).

The derivatives of the suffixes -(*d*)*yti*, -(*d*)*inti* in these subdialects can denote not only causativity, but also a common action, iterativity or durativity e.g. *imdýti*, *imndo*, *imndé* 'imti, iminéti' (LzŽ 92). There are no curative verbs at all. Inaccuracies in lexicographic interpretation can be accounted for by the misleading similarity of the forms of the iterative durative verbs and the curative verbs and their syntactic environment.

There are no curative verbs in the subdialects of the northern part of the basin, but there are some cases of the use of the verb *imnáti* 'to cure' in the sense of 'to heal' (LzŽ 92).

There are no curative verbs in the subdialects of the eastern part of the basin, but there are some cases of the use of the verb *imnáti* 'to cure' in the sense of 'to heal' (LzŽ 92).

There are no curative verbs in the subdialects of the central part of the basin, but there are some cases of the use of the verb *imnáti* 'to cure' in the sense of 'to heal' (LzŽ 92).

There are no curative verbs in the subdialects of the southern part of the basin, but there are some cases of the use of the verb *imnáti* 'to cure' in the sense of 'to heal' (LzŽ 92).

There are no curative verbs in the subdialects of the western part of the basin, but there are some cases of the use of the verb *imnáti* 'to cure' in the sense of 'to heal' (LzŽ 92).

There are no curative verbs in the subdialects of the northern part of the basin, but there are some cases of the use of the verb *imnáti* 'to cure' in the sense of 'to heal' (LzŽ 92).

There are no curative verbs in the subdialects of the eastern part of the basin, but there are some cases of the use of the verb *imnáti* 'to cure' in the sense of 'to heal' (LzŽ 92).

There are no curative verbs in the subdialects of the central part of the basin, but there are some cases of the use of the verb *imnáti* 'to cure' in the sense of 'to heal' (LzŽ 92).

There are no curative verbs in the subdialects of the southern part of the basin, but there are some cases of the use of the verb *imnáti* 'to cure' in the sense of 'to heal' (LzŽ 92).

There are no curative verbs in the subdialects of the western part of the basin, but there are some cases of the use of the verb *imnáti* 'to cure' in the sense of 'to heal' (LzŽ 92).

There are no curative verbs in the subdialects of the northern part of the basin, but there are some cases of the use of the verb *imnáti* 'to cure' in the sense of 'to heal' (LzŽ 92).

There are no curative verbs in the subdialects of the eastern part of the basin, but there are some cases of the use of the verb *imnáti* 'to cure' in the sense of 'to heal' (LzŽ 92).

There are no curative verbs in the subdialects of the central part of the basin, but there are some cases of the use of the verb *imnáti* 'to cure' in the sense of 'to heal' (LzŽ 92).

There are no curative verbs in the subdialects of the southern part of the basin, but there are some cases of the use of the verb *imnáti* 'to cure' in the sense of 'to heal' (LzŽ 92).

There are no curative verbs in the subdialects of the western part of the basin, but there are some cases of the use of the verb *imnáti* 'to cure' in the sense of 'to heal' (LzŽ 92).